

Kuolema vallan palveluksessa

Jaana Hallamaa

Valta turvautuu kuolemaan

- Vallankäytön ja kuoleman välinen ilmeisin yhteys:
 - Väkivalta
- Kuolemaa voi käyttää vallan välineenä myös pehmeästi ja epäsuorasti:
 - Demografiset uhkakuvat ja huoltosuhteen vinoutuminen
 - Terveyspolitiikka
 - Vanhustenhoito

12.12.2011

2

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

Näkökulman raja

- Kuolema totalitarismissa:
 - Totalitaarinen valta riistää alistamiltaan ihmisiltä mahdollisuuden marttyyriuteen ja itsemurhaan.
Hannah Arendt, *The origins of totalitarianism* (1948, 1976)
- Väitteeseen sisältyvä paradoksi
 - Toisen tappaminen merkitsee kaikkien hänen mahdollisuuksiensa tuhoamista:
 - Ihminen toimivana subjektina kuolee.
 - Oman hengen uhraaminen tai sen riistäminen aktiivisena valintana:
 - toimivan subjektin (viimeinen) osoitus

12.12.2011

3

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

Agenda

- Valta ja vallan välineet
- Henkensä uhraaminen ja itsemurha
- Totalitarismin tunnusmerkit Arendtin mukaan
- Totalitaarinen valta radikaalin pahan ilmentäjänä
- Kuolema vallan palveluksessa

12.12.2011

4

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

Valta ja vallan välineet

- Yhteistoiminta on inhimillisen elämän perusedellytys.
- Vallankäyttöön joudutaan turvautumaan, kun toimijoilla ei ole heidät yhdistäviä intressejä, jotka riittäisivät takaamaan yhteistoiminnan.
- Vallankäyttäjä saa kohteen toimimaan halutulla tavalla vaikuttamalla tämän intressirakenteeseen.
- Vallan välineet eli intressirakenteen muokkauskeinot
 - Palkkiot (positiiviset sanktiot)
 - Rangaistukset (negatiiviset sanktiot)
 - Pakkokeinot

12.12.2011

5

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

Henkensä uhraaminen ja itsemurha 1

- Kunkin oma elämä on kaiken hänen toimintansa ja kokemustensa lähtökohta ja edellytys.
- Elämä on hyvä, jota ilman muita hyviä ei ole.
 - Kuolema ja itsemurha riistävät paitsi elämän myös muut hyvät.
- Henkensä uhraaminen voi olla moraalisesti kiitettävä (tai jopa moraalinen vaatimus) teko.
 - Toisen hengen pelastaminen
 - Oikean asian puolesta kuoleminen (marttyyrius)

12.12.2011

6

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

Henkensä uhraaminen ja itsemurha 2

- Itsemurha voi olla ainoa keino pelastaa toisen henki tai todistaa oikean asian puolesta.
- Kun muita keinoja ei ole käytettävissä, ihminen voi viimeisenä tekonaan luopua elämästään.
 - Toimijuuden tuhoavasta kuolemasta tulee silloin toimivan subjektuuden äärimmäinen ilmaus.

12.12.2011

7

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

Totalitarismi

- Totalitarismi ei ole mitä tahansa hirmuvaltaa.
- Totalitarismin edellytykset:
 1. Yksinäistyminen
 2. Ideologia
 3. Terrori

12.12.2011

8

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

Totalitarismin edellytykset: yksinäistyminen

- Ihmisen yksinäisyydellä on kolme muotoa:
 - Yksinolo (*solitude*)
 - Eristyminen (*isolation*)
 - Yksinäistyminen (*loneliness*)
- Yksinäistyneillä ihmisillä ei ole yhteisiä intressejä, koska jokainen voi olla ilmiäntaja.
- Yhteistoiminnan mahdollistavat luottamuksen rakenteet rapautuvat ja romahtavat.

12.12.2011

9

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

Totalitarismin edellytykset: ideologia

- Totalitarismin taustalla oleva ideologia
 - tarjoaa kokonaisselityksen kaikelle,
 - muodostaa tulkintaperiaatteen, jonka mukaan kaikkea on tarkasteltava,
 - syrajyttää lait, koska se edustaa lakien yläpuolella olevaa todellisuutta,
 - on liike, joka lopettaa ja tukahduttaa kaikki muut liikkeet
 - tekee muut instituutiot tarpeettomiksi ja
 - tekee inhimillisen luovuuden sekä ihmisten toimintaan sisältyvän arvaamattomuuden tarpeettomiksi.

12.12.2011

10

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

Totalitarismin edellytykset: terrori

- Väkivalta ei palvele vain vallankäytön erityistarkoituksia vaan muuttuu itsetarkoitukseksi.
- Väkivalta voi kohdistua kehen tahansa milloin hyvänsä, koska sen käyttämiseen ei tarvita mitään syytä.
- Raja syyllisten ja syyttömien väliltä katoaa.

12.12.2011

11

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

Mikään ei ole mahdotonta...

- Totalitarismin äärimmäisessä muodossa
 - ei mikään moraalinen pidäke
 - eikä mikään hyötynäkökohta
 - estä ideologian vaatimaa toimintaa
- Normaali toiminnan logiikka romahtaa:
 - Edes itsesäilytysvaisto ja toiminnan järjestyttä koskevat rajoitukset eivät pidättele ideologian vaatimaa toimintaa.

12.12.2011

12

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

... kaikki on luvallista...

- Koska mikään ei ole mahdotonta, kaikki on luvallista.
- Määrätön rikos on edullisin:
 - Mikään vastuu ei riitä kattamaan tehtyjä tekoja.
 - Mikään korvaus ei riitä hyvittämään aiheutettuja kärsimyksiä.
 - Mikään rangaistus ei vastaa suoritettujen rikosten hirveyttä.

12.12.2011

13

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

... ja kaikki on mahdollista.

- Rikoksista tulee teollisuutta:
 - Kun valta palvelee ideologiaa eikä ihmisiä, näistä tulee pelkkää massaa.
 - Jokainen on korvattavissa.
 - Kukaan ei ole arvokas.
- Rikoksista tulee epäuskottavia:
 - Uhreja ei voida kuulla, koska he ovat omassa asiassaan jäävejä.
 - Tekijöiden todistus vaikuttaa luotettavammalta, koska he eivät toimi oman etunsa toteuttamiseksi.

12.12.2011

14

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

Auschwitz totalitarismin ilmentymänä

- Auschwitzin ei ole ainutlaatuinen, mutta se on erityinen:
 - Auschwitz yllätti länsimaisen etiikan "housut kintuissa" paljastamalla sen sisällöltään ontoksi ja vaikutukseltaan mitättömäksi.
 - Sekä yksityinen että julkinen moraalijärjestelmä romahtivat viikoissa kenenkään kiinnittämättä asiaan huomiota.
- Kaikki Auschwitzin selitysritykset ovat riittämättömiä:
 - "Kymmenen käskyn etiikka" ja perinteiset moraalimallit
 - Liberalismi ja taloudelliset kannattavuuskalkyytit,
 - Itserakkaus, itsekkyyt tai muut moraalisesti moitittavat motiivit

12.12.2011

15

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

Totalitarismi radikaalina pahana

- Radikaali paha on totalitarismin viimeinen aste:
 - Totalitarismi hallitsee kaikkia ja kaikkea.
 - Faktat ideologisoituvat.
 - Mikä tahansa muuttuu uskottavaksi, kun se ympäröidään osaksi ideologista kehystä.
- Radikaalin pahan olemus:
 - tehdä ihminen ihmisenä tarpeettomaksi.

12.12.2011

16

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

Radikaalin pahan kolme astetta: suhde kohteeseen

1. Oikeuspersoonan tuhoaminen
 - Ihminen sysätään oikeusjärjestelmän ja oikeuksien järjestelmän ulkopuolelle.
2. Moraalisen persoonan tuhoaminen
 - Inhimillisen solidaarisuuden ja myötätunnon osoittaminen mutta myös marttyyrius tulevat mahdottomiksi.
3. Ihmisyden tuhoaminen
 - Ihmiseltä riistetään kaikki se, mikä identifioi hänet itseksensä, ja hänen vapautensa harkita tekojaan.

12.12.2011

17

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

Radikaali paha inhimillisyyden kuolemana: suhde toimeenpanijaan

- Radikaali paha tuhoaa myös totalitarismin toimeenpanijat.
- Viimeinen radikaalin pahan ilmentämä inhimillinen tunne on kylmä viha.
 - Viha kohdistuu niihin, jotka uhkaavat totalitaarista identiteettiä.
 - Eriaisuus tulkitaan paremmuutta koskevaksi väitteeksi.
- Radikaali paha
 - ei edellytä vihaa vaan voi olla tunteeetonta,
 - "Minä teen vain työtäni."
 - ei ole kiusaukseen lankeamista, eikä sitä voi palauttaa inhimillisiin motiiveihin.
 - "En hyödy tästä henkilökohtaisesti mitään."

12.12.2011

18

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

Kuolema vallan palveluksessa 1

- Kuka tahansa voi milloin tahansa joutua totalitaarisen koneiston hampaisiin.
 - Totalitarismissa ei voida esittää miksi-kysymyksiä.
- Tapahtunut ylittää käsityskyvyn.
 - Jälkeenpäin väitellään siitä, mikä totalitaarinen järjestelmä on ollut pahin: mittarina miljoonat.

12.12.2011

19

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

Kuolema vallan palveluksessa 2

- Totalitarismin toimeenpanemasta kuolemasta tulee massatapahtuma.
 - Yksittäisen ihmisen kuolemalla ei ole merkitystä.
- Totalitaarisessa järjestelmässä ihminen ei voi
 - uhrautua toisen puolesta
 - eikä todistaa kuolemallaan (marttyyrius),
- koska järjestelmä on riistänyt ihmiseltä mahdollisuuden
 - olla toimiva subjekti
 - tehdä mielekkäitä ja moraalisia tekoja

12.12.2011

20

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa

So what?

- Kuolema ei ole vain elämän ja toimijuuden loppu.
- Kuolema merkitsee myös rajalinjan:
 - Moraali pysyy voimassa ja
 - toimijuus on mahdollista vain niin kauan kuin
 - oman henkensä uhraaminen on merkityksellistä ja
 - marttyyrius on mielekästä.
- Vallanpitäjän suhde kuolemaan on tärkeä moraalien ja ihmisyyden indikaattori.

12.12.2011

21

Jaana Hallamaa / Kuolema
vallan palveluksessa